

Φάκελος

Η διάβρωση
της αμερικανικής
αξιοπιστίας
και οι στρατηγικές
«αντιστάθμισης
κινδύνου»

Από τον Καναδά, στη Μέκκα, στην Ανατολική Μεσόγειο

Η σημαντικότερη αρετή μιας υπερδύναμης που εργάστηκε για πολλές δεκαετίες στην κατεύθυνση της διατήρησης της σταθερότητας της μεταπολεμικής φιλελεύθερης τάξης – με πολλές αναμφίβολα αδυναμίες, ασυμμετρίες και προβλήματα – είναι η αξιοπιστία της. Για δεκαετίες, σύμμαχοι και εταίροι της Ουάσιγκτον μπορούσαν να διαφωνούν μαζί της, ακόμη και έντονα, χωρίς όμως να αμφισβητούν θεμελιωδώς τη σταθερότητα του πλαισίου μέσα στο οποίο λειτουργούσαν οι οικονομικές και στρατηγικές τους σχέσεις. Μετά την εκλογή Τραμπ αυτή η βεβαιότητα κλονίζεται όλο και περισσότερο καθώς η όχι και τόσο συγκροτημένες επιλογές του αμερικανού προέδρου οδηγούν συνειδητά στην ανάδειξη της ισχύος ως υπέρτατης αξίας στις διεθνείς σχέσεις, στην κατάργηση – με τρόπο δυναμικό και ταυτόχρονα κυνικό – των κανόνων και του διεθνούς δικαίου και στη δραματική υποχώρηση της πολυμέρειας. Συνακόλουθα το σημαντικότερο ζήτημα για τη σταθερότητα του διεθνούς συστήματος δεν συνδέεται πλέον με το πόσο ισχυρές παραμένουν οι ΗΠΑ, αλλά με το πόσο αξιόπιστες θεωρούνται από εκείνους που εξακολουθούν να εξαρτούν την ασφάλεια και την ευημερία τους από αυτήν.

Η αντιπαράθεση με τον Καναδά αποτελεί, από αυτή την άποψη, ένα εξόχως χαρακτηριστικό παράδειγμα. Η επιλογή της κυβέρνησης Τραμπ να προσφύγει εκ νέου στο όπλο των δασμών απέναντι σε έναν από τους στενότερους οικονομικούς και πολιτικούς συμμάχους των ΗΠΑ υπερβαίνει κατά πολύ τις άμεσες εμπορικές της επιπτώσεις. Ο Καναδάς δεν αποτελεί απλώς έναν σημαντικό εμπορικό εταίρο. Είναι μέλος του NATO και μέρος ενός βαθύτατα ενοποιημένου βορειοαμερικανικού οικονομικού και παραγωγικού χώρου. Συνακόλουθα, όταν ακόμη και μια σχέση με τέτοιο πολιτικό και οικονομικό βάθος καθίσταται πεδίο άσκησης οικονομικού καταναγκασμού, το μήνυμα προς τους υπόλοιπους εταίρους ή/και συμμάχους των ΗΠΑ είναι ότι η οικονομική αλληλεξάρτησή τους με τις ΗΠΑ μπορεί να αποτελεί πηγή ευημερίας, αλλά από ορισμένες συνθήκες μπορεί να μετατραπεί και σε πηγή στρατηγικής ευπάθειας.

Στο πεδίο της ασφάλειας, η εικόνα είναι ακόμη πιο σύνθετη. Στην Ευρώπη, η συζήτηση για το μέλλον της αμερικανικής στρατιωτικής παρουσίας, οι επίμονες απαιτήσεις της

Του Παναγιώτη Τσακώνα

Καθηγητή Διεθνών
Σχέσεων στο
Πανεπιστήμιο Αθηνών
και επικεφαλής
του προγράμματος
εξωτερικής πολιτικής και
ασφάλειας στο ΕΛΙΑΜΕΠ

Ουάσιγκτον για δραστική αύξηση της ευρωπαϊκής συνεισφοράς στην άμυνα και, κυρίως, η όλο και μεγαλύτερη πίεση των ΗΠΑ προς τους ευρωπαίους συμμάχους στο NATO έχουν επιφέρει σοβαρότατο ρήγμα στη διατλαντική σχέση υπονομεύοντας ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία πάνω στα οποία στηρίχθηκε η Ατλαντική Συμμαχία: την

προβλεψιμότητα της αμερικανικής δέσμευσης. Ακόμη πιο εύγλωττες είναι οι μετατοπίσεις στον Περσικό Κόλπο. Η Συμφωνία Κοινής Άμυνας της Μέκκας μεταξύ Σαουδικής Αραβίας, Τουρκίας και Πακιστάν δεν θα πρέπει να ερμηνευθεί βιαστικά ως ένα «NATO της Μέσης Ανατολής». Η πολιτική της σημασία βρίσκεται αλλού. Η Σαουδική Αραβία, ένας από τους κατεχόν πυλώνες της αμερικανικής αρχιτεκτονικής ασφαλείας στην περιοχή, φαίνεται να αναγνωρίζει ότι η αποκλειστική εξάρτηση από έναν μόνον εξωτερικό εγγυητή εμπεριέχει πλέον μεγαλύτερο κίνδυνο. Δεν εγκαταλείπει την Ουάσιγκτον· διευρύνει, όμως, τις επιλογές της.

Πράγματι, σε ένα περιβάλλον αυξανόμενης αβεβαιότητας, η ορθολογική αντίδραση των παραδοσιακών φίλων και συμμάχων τόσο στην Ευρώπη όσο και στον Περσικό Κόλπο που διαπιστώνουν ότι οι πολύχρονες δεσμεύσεις του αμερικανού προέδρου καθίστανται απρόβλεπτες είναι να επιλέξουν στρατηγικές «αντιστάθμισης κινδύνου» (hedging). Στο πλαίσιο αυτό το ζητούμενο είναι η αποφυγή της υπερβολικής εξάρτησης από έναν μόνον πόλο παγκόσμιας ισχύος. Κατά συνέπεια οι παλαιοί φίλοι και σύμμαχοι θα επιλέξουν

να διατηρήσουν τις παραδοσιακές τους συμμαχίες, αλλά ταυτόχρονα θα διαφοροποιήσουν τις οικονομικές τους σχέσεις, θα αναζητήσουν εναλλακτικές εγγυήσεις ασφαλείας και θα επενδύσουν στη στρατηγική τους αυτονομία. Συνακόλουθα, χωρίς να επιλέξουν μια μόνον απαραίτητα πλευρά απέναντι σε ένα αβέβαιο μέλλον θα επιλέξουν να έχουν περισσότερες επιλογές.

«Στα καθ' ημάς» και την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, η Τουρκία αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα στρατηγικής «αντιστάθμισης κινδύνου». Συνακόλουθα, χωρίς να περιορίζεται σε ένα δίλημμα μεταξύ Δύσης και Ανατολής, η Τουρκία μπορεί να παραμένει ταυτόχρονα μέλος του NATO και να συμμετέχει σε ένα νέο πλαίσιο ασφαλείας με τη Σαουδική Αραβία και το Πακιστάν, να διατηρεί επιλεκτική συνεργασία με τη Ρωσία και να διεκδικεί αυξημένο πολιτικό και στρατιωτικό ρόλο στη Μέση Ανατολή, την Αφρική και την Ανατολική Μεσόγειο. Η σχετική χαλάρωση των περιορισμών που επέβαλε η ελεγχόμενη από τις ΗΠΑ τάξη πραγμάτων προσφέρει στην Τουρκία ένα μεγαλύτερο περιθώριο προκειμένου να επιδιώξει έναν πάγιο στρατηγικό της στόχο: να μην αποτελεί απλώς έναν σημαντικό

σύμμαχο μιας μεγάλης δύναμης, αλλά έναν αυτόνομο πόλο ισχύος.

Η Ανατολική Μεσόγειος είναι όμως και ένα από τα πεδία όπου οι φιλοδοξίες της Τουρκίας έχουν τα όριά τους. Η αντιπαράθεση Τουρκίας και Ισραήλ αποκτά σταδιακά χαρακτηριστικά ενός ευρύτερου ανταγωνισμού για τη διαμόρφωση της περιφερειακής τάξης, ενώ η εμφάνιση της στρατηγικής συνεργασίας Ελλάδας - Κύπρου - Ισραήλ περιορίζει την ελευθερία κινήσεων της Αγκυρας. Η Τουρκία επιχειρεί, από την πλευρά της, να διευρύνει το δικό της πλέγμα σχέσεων και να μετατρέψει τη γεωγραφική της θέση, τις στρατιωτικές της δυνατότητες και την αναπτυσσόμενη αμυντική της βιομηχανία σε εργαλεία περιφερειακής επιρροής αλλά ταυτόχρονα διευρύνονται και τα περιθώρια ελιγμών και των ανταγωνιστών της. Κατά συνέπεια, η Ελλάδα μπορεί να εμβαθύνει τις σχέσεις της με το Ισραήλ, τη Γαλλία, την Αίγυπτο, τη Σαουδική Αραβία και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Το Ισραήλ μπορεί να οικοδομεί τα δικά του δίκτυα εξισορρόπησης ενώ η Σαουδική Αραβία μπορεί να συνεργάζεται με την Τουρκία χωρίς κατ' ανάγκην να αποδέχεται την περιφερειακή της πρωτοκαθεδρία ή τις ηγεμονικές της φιλοδοξίες.

Το αποτέλεσμα των παραπάνω εξελίξεων είναι ένα συνεχώς ρευστοποιούμενο περιφερειακό περιβάλλον ασφαλείας ενώ παράλληλα υποχωρεί η βεβαιότητα σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο θα ασκηθεί η αμερικανική ισχύς. Και όταν ο μέχρι και χθες «εγγυητής» της διεθνούς τάξης μετατρέπεται σε μεταβλητή που πρέπει να συνυπολογιστεί στον στρατηγικό κίνδυνο, η επιλογή στρατηγικής «αντιστάθμισης κινδύνου» μοιάζει ως εξαιρετικά πιθανή – εάν όχι αυτονόητη – επιλογή εκ μέρους των άλλων κρατών, οδηγώντας όμως πάντα σε επικαλυπτόμενα σχήματα συμμαχιών σε ανταγωνισμό μεταξύ των περιφερειακών δυνάμεων και σχεδόν νομοτελειακά σε αύξηση της περιφερειακής αστάθειας.

Η Συμφωνία Κοινής Άμυνας της Μέκκας μεταξύ Σαουδικής Αραβίας, Τουρκίας και Πακιστάν δεν θα πρέπει να ερμηνευθεί βιαστικά ως ένα «NATO της Μέσης Ανατολής»

